

ЖИТТЯ КРАЄЗНАВЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

Вінницька округа.

Краєзнавча праця переводиться Кабінетом Виучування Поділля при Вінницькій філії Всеноардньої бібліотеки України при У. А. Н. За короткий, порівнюючи, час Кабінет розвинув широку діяльність притягнувши до себе увагу всіх місцевих громадських та професійних організацій. Реальними наслідками є випуски „Енциклопедії Поділлезнавства“, які ставлять своєю метою всебічне освітлення цього кутка України. До цього часу вийшли такі випуски:

1. Проф. Л. Данілов. — „Клімат Поділля“.
2. Ол. Севастіянів. — „Дика рослинність Поділля“.
3. Арк. Зекцер. — „1905 рік на Поділлі“.
4. Проф. В. Храневич. — „Славці Поділля“.
5. Проф. В. Храневич. — „Птахи Поділля“.
6. Проф. В. Храневич. — „Минуле фавни Поділля“.
7. Проф. В. Храневич. — „Нарис фавни Поділля“.
8. Отамановський — „Краєзнавство на Поділлі“.

Оригінальною спробою є плакат „Опис Вінницької Округи“, який стисло подає відомості про природу, історію, економіку, населення, культурні установи та ін. в Він. окрузі.

Провадиться праця над складанням бібліографічного покажчика всієї літератури про Поділля, що має вийти в біжучому році. Крім того, готується до друку „Преса Поділля“, історично-бібліографічна розвідка, яка має охопити подільську пресу, починаючи від 1839 року.

Кабінет звязаний з різними краєзнавчими осередками округи і намагається керувати їхньою роботою. Для цього ним видано зразкового Статута Округового (Районового) Краєзнавчого Товариства, орієнтаційний план праді районового Краєзнавчого Т-ва, програм для вивчення птахів Поділля та інш. матеріали.

Волинська округа.

Краєзнавчий гурток при Житомирському Педагогічному Технікумі було засновано р. 1922 і з того часу краєзнавча праця провадилася Технікумом без перерви. Спочатку гурток працював під керовництвом викладавця В. Г. Кравченка, а після скасування краєзнавства, як окремої дисципліни, під керуванням різних викладовців технікуму.

До цього часу студентами Технікуму пророблено таку прадю:

1. Видано 12 чисел писаного журналу „Етнограф“.
2. Обстежено ганчарське виробництво в м. Троянові, до якого додано малюнки, з зазначенням дійсних

розмірів як приладь виробництва, так і різних речей виробу.

3. Обстежено с. Барашівку, головним чином різні види місцевої обробки дерева; до обстеження додано фотографії, малюнки та рисунки; наслідки обстеження зафіксовано на 80 сторінках.

4. Обстежено с. Великий-Шумськ, теж з додатком фотографій та малюнків.

5. Обстежено (в жовтні 1926 р.) Касперівську Комуну Волинської округи й видано 7 примірників цього обстеження, з них три примірники з фотографіями; обстеження зафіксовано на 92 сторінках.

6. Проведено й упорядковано наслідки педагогічної екскурсії до с. Великого-Шумська, що провадилася з метою розробки на місці краєзнавчого матеріялу в звязку з комплексами Порадника „Садиба й свійські тварини“ та „Надра землі“.

Крім того під керовництвом управителя Технікума Постоева П. Г. та завід. етногр. відділом Волинського музею В. Г. Кравченка, проведено з учителями-райінструкторами обстеження с. Станишівки Іванівського р., Вол. округи, та викладовцем Технікуму, т. Постоеvim написано, а Окреметодкомом видано книжку „Волинська округа“, підручник із краєзнавства для учителів труdkіл Волині, ст. 92.

П. Постоеев.

Дніпропетровська округа.

Новомосковський Педагогічний Технікум вже два роки провадить вивчення м. Новомосковська та його району силами студентів та викладачів Технікума. Праця начата з власної ініціативи і ведеться цілком

самостійно, тобто власними силами розроблений загальний план вивчення, в міру потреби розробляються детальні програми, вишукуються й випробуються на практиці методи колективної краєзнавчої праці. Складено й передано до Українського Комітета Краєзнавства два збірники. В одному зібрані матеріали що до економіки району, в другому — великий матеріял по місцевому фольклору. З наступної весни передбачається природничо-історичне вивчення району, для чого вже підготовлюється програми, а також переводиться інструктаж студентів.

Ізюмська округа.

З січня місяця 1920 р. в м. Ізюмі виник округовий музей, який поставив своїм завданням збирати матеріали, що характеризують природу, історію, археологію, побут, економіку й культуру Ізюмщини. Завідателем музею, археологом М. В. Сіблевим в 1925 і 1926 р. надруковані два випуски „Старовинності Ізюмщини“, де вміщено наслідки археологічних досліджень в басейні річки Донця.

В листопаді минулого року скла-
лося тимчасове округове бюро крає-
знавства, яке виділило організаційну
групу для заснування Ізюмського
Округового Краєзнавчого Товариства.
На початку роботу організаційної
групи гальмувало відсутність зразко-
вого статуту краєзнавчого товари-
ства, але останній вже надіслано з
УКК, і товариство може приступити
до роботи.

Коростенська округа.

З 1923 р. в м. Коростені заклався музей, який поставив своїм завдан-

ням вивчення Древлянщини (Коростенщини).

В Овручі, Народичах та Луцькому музею засновано краєзнавчі гуртки, які тримають зв'язок з ним і поповнюють різноманітними матеріалами. Особливо ґрунтовно провадиться робота з археології, в наслідок її, окрім численних експонатів музея, вийшла друком: Ф. А. Козубовський — „Записки про досліди археологічного коло м. Коростеня року 1925“, а також підготовлена низка інших праць з місцевої археології, історії, кустарної промисловості та що до розробки торфу.

Лубенська округа.

Хорольський гурток краєзнавства, закладений в березні 1924 р. згодом перетворився в краєзнавче товариство. Встановлений зв'язок з ЦБК в Ленінграді, з УАН, Укргеолкомом та ін. організаціями. Переведена низка зборів і прилюдних доповідей для широкого громадянства. Випущено три числа рукописних „Вісти Краєзнавства“.

Селянином Хорольського району гр. Федоренко переведена велика праця по збиранию фольклорного матеріалу свого району. Всього записано до 1000 зразків; з них до 700 — родинно- побутових пісень, до 100 — пісень про громадські справи, до 100 — обрядових та щедрівок, коло 15 історичних дум; решта — фабричні, сирітські, саддатські та інш. пісні, казки та прислів'я. Всі зазначені матеріали передано ним до Комітету.

Кам'янецька округа.

Кам'янецький ОКК з самого початку свого існування працює в тіс-

ному контакті з окружною плановою комісією й іншими органами Радянської Влади, навчальними, науково-дослідчими і громадськими організаціями. В першу чергу Комітет провів широку популяризацію ідей краєзнавства як в місті, так і в окрузі, і зорганізував цілу низку комітетів та осередків для реалізації своїх завдань. Минулого року в Кам'янці після відповідної підготовки було проведено округову краєзнавчу конференцію, в якій взяло участь понад 400 учасників, переважно учителів з периферії. На порядок дня було поставлено цілу низку основних докладів, які виявили присутнім завдання радянського краєзнавства, його значення в радянському і соціалістичному будівництві, взаємовідносини до наукових, науково-наукових і громадських організацій, організацію краєзнавчої роботи і її методологію. На конференції обратно Округовий Краєзнавчий Комітет з 7-и і Пленум з 16-ти членів з кожного району по одному. Членам пленуму доручено провести районні конференції з таким самим програмом як округова і обрати районні КК і пленуми, в склад яких повинні увійти представники кожного населеного пункту, де є сільсько-гospодарський гурток при Сельбуді або хаті-читальні чи школі. Основним низовим осередком краєзнавства визнала округова конференція сільсько-гospодарський гурток, через який ОКК входить в широкі селянські і робітничі маси і притягає їх до свого виробництва.

При Округовому Краєзнавчому комітеті зорганізовано цілу низку секцій (геології, ґрунтознавства, сільського господарства, географії, ботаніки, зоології, народньої освіти,

статистики, мистецтва і інших), в яких повинні розроблятися окремі питання краєзнавства округи і під керуванням спеціалістів професорів Вищих Шкіл провадитися робота з краєзнавцями по методології окремих спеціальностей.

З метою притягнення як-найбільшого числа громадян в краєзнавчу роботу і радянське будівництво, утворено цілу низку осередків при школах і різних організаціях, а існуючим студентським науковим гурткам Кам'янецьких Вищих Шкіл надано краєзнавчий ухил та уведено краєзнавство в робочі шкільні плани. Таким чином окремі школи в своїй академічній роботі провадять і роботу краєзнавчу, а укінчені студенти вповні ознакомлені з районом, в якому їм доведеться працювати. Особливу увагу звернено на узгляднення краєзнавчого моменту в дипломних роботах укінчених студентів Вищих Шкіл окремих вертикалів. Для реалізації краєзнавчих завдань проведено широку кампанію на сторінках місцевої преси, по клубах, гуртках, нарадах, конференціях, з'їздах і т. д. Особливу увагу звернено на учительські конференції і на курси по педперепідготовці, на яких професор В. Геринович зачитав серію лекцій про Поділля. В місцевій газеті „Червоний Кордон“ порушено цілу низку питань краєзнавчого характеру („Про Краєзнавство і його значення“). (Подільський Господар, ч. I за квітень 26 р.), „Наукове значення Кам'янецьчини“. До питання про охорону пам'яток природи і культури. (Культура і побут, ч. 51—52 з 24 грудня 26 р.). „Про яри і ярки Кам'янецьчини та засоби боротьби з ними“ (Червоний Кордон від 5 і 8 січня 27 р.), „Вивчаймо виробничі сили

Кам'янецьчини“. (Червоний Кордон від 21 січня 27 р.), „Збірайте народні терміни“. (Червоний Кордон від 27/II 26 р. і т. д.). На першому місці поставлено питання бойового господарського характеру, як про боротьбу з ярами та вивчення країни з гідрологічного і кліматичного боку. Необхідно зазначити, що статті найшли значний відгомін серед краєзнавців округи. Маємо багато заяв про згоду обслуговування гідрологічних і метеорологічних станцій з боку нашого учительства. За для реалізації цієї справи ОКК звернувся до Укрмету і Гідрологічного Інституту за приладдям і літературою, а окрілан обіцяє допомогти встановленню густої метеорологічної і гідрологічної сітки в окрузі.

Дотеперішні наслідки ОКК по вивченню виробничих сил такі: праця по методології окремих дисциплін під керуванням професорів Вищих Шкіл, за для утворення кадру спеціалістів краєзнавців.

Видання праці проф. Гериновича під наголовком: „Кам'янецьчина“, ч. I. Природа. Кам'янець на Поділлі 1926 р. Ця книжка являється підручником для шкіл по краєзнавству і орієнтаційним засобом для радянських робітників округи.

Геологічне і гідрологічне обслідування Кам'янецьчини проф. Красівським. Робота проведена цього року охопила більшу частину округи і виявила геологічні умови Кам'янецьчини та режим підземних вод і корисні копалини. 1927 року робота буде закінчена і будуть зроблені технічні і хемічні аналізи окремих корисних копалин і ґрунтів. Вже зроблено ізогіптичну і гідрологічну карту округи.

Студенткою І. Н. О. тов. Мандзюк досліджено текстильну промисловість

містечка Дунаївець і написано розвідку на цю тему. Крім того маємо декілька монографій окремих сел Поділля, зроблених студентами І. Н. О. і хемічних аналізів ґрунтів, коруміжі, води і т. д., пророблених студентами Кам'янецьких Вузів (І. Н. О., С.-Г. І. і Хем. Тех.).

Зроблено археологічні відкривки в с. Кадіївцях і Великій Мукші. Відкривка В. Мукшанська з огляду на погріб неолітичної людини, кістки, посуд і ін. має велике наукове значення.

В ботанічному садку при Інституті Нар. Освіти від двох років проводиться акліматизація цінних з економічного боку (лікарських, текстильних і фарбових) для Поділля, а Кам'янецьчини зокрема, рослин. Минулого року зібрано вже насіння за для обміну і поширення цих рослин в окрузі. Назви цих рослин визначено в статті *Index seminum*, поміщенній в записках Інституту Нар. Освіти в Кам'янці на Поділлі за рік 1926. Ось головніші: *Ricinus communis* L. рицина, клещавина, з родини Молочаєвих — *Euphorbiaceae*. З насіння виготовляють рицинову олію. *Atropa Belladonna* L. — belladona, вовчі ягоди з род. Пасленових — *Solanaceae* лікарська та отруйна рослина *Digitalis purpurea* L. — наперник з род. Ранникових — *Scrophulariaceae*. Листя вживается як лік від хвороб серця. *Salvia officinalis* L. Шальвія — з родини Губатих — *Labiatae*. *Valeriana officinalis* L. — одолян лікарський — з род. Одолянових — *Valerianaceae*. Важлива лікарська рослина. Впливає на серце. *Althaea officinalis* L. — Алтея — лікарська рослина з род. Слизових — *Malvaceae*. *Althaea rosea* nigra рожа садова — з род. Слизових — *Malvaceae*. Вживается для закрашення

вина. *Foeniculum officinale* All. Фенхель — з род. Окружкових — *Umbelliferae*. Добувається фенхелева олія. *Borago officinalis* — з род. Шорстколистих, — *Boraginaceae*. Огорошник — медодайна трава. *Phacelia tanacetifolia* Benth. фефелія з род. Водолисткових — *Hydrophyllaceae* — медодайна рослина. *Asclepias Cornubi Decaisn* — Ваточник — дає вату. *Alcanna tinctoria* L. альканна з род. Шорстколистих, — *Boraginaceae* — корінь червонобарвник. *Isatis tinctoria* — Вайдя, род. Хрестоцвітні, — *Cruciferae* дає синій барвник. *Rhus cotinus* — скомпія. *Rhus forminalis* — берека. *Prunus laurocerasus*. *Amygdalus communis*.

Проф. Кам'янецького І. Н. О. — Н. Гаморак уложив порадник для культури і збору лікарських рослин, який вийшов друком в Кам'янці під наголовком: „Культура і збір лікарських рослин“.

Гр. Турський (голова товариства рибалок і мисливців) провів значну роботу по вивченню рибальства і мисливства округи. Ефект цієї праці — часткове відновлення рибного і мисливського господарства округи. За для використання пливучих вод для електрифікації округи визначено тов. Турським гіпсометричні дані ярурічки Смотрича.

Виявивши, що Кам'янецьчина з боку природи і історичного минулого сконцентровує велику кількість наукових і науково-навчальних цінностей, яких немає в других країнах України і Спілки, ОКК ставить своїм завданням утворити з округи місце екскурсій широкого масштабу, що до певної міри може спричинитися до піднесення її господарства. Додаткову записку на цю тему виготовлено проф. Гериновичем і передано голові ОВК і члену ЦВК тов. Са-

мойлову, який задумує реалізувати це питання в наших центральних органах.

Поширення краєзнавчої свідомості в окрузі вплинуло корисно на правильну постановку навчання серед учительства, утворило сприятливі умови для примінення активно-творчих методів навчання, та сприяє роботі других ділянок радянського будівництва, яким наші краєзнавці ідуть на зустріч. Необхідно зазначити й продукцію краєзнавців — свідомих радбудівників.

Др. Вол. Геринович.

Луганська округа.

1. Науково-краєзнавчий гурток по вивченню басейна середньої течії р. Донця на протязі 1926 р. перевів таку роботу.

Відбулося чотири засідання, на яких заслухано доповіді:

С. А. Локтюшов.— „Про краєзнавчі курси в м. Луганську“. „Про археологічні розкопки в околицях м. Луганська в осені 1926 р.“. „Старовинне населення басейна р. Донця та зміни його за знахідками останків матеріальної культури“.

М. Г. Штам.— „Про знаходження вушастого їжака на території України“.

В. А. Фесенко.— „Про заселення Луганська за архівними даними“.

Біологічна секція гуртка під керуванням М. Г. Штама з'осереджувала свої наукові дослідження в басейні р.р. Лугані та Донця, де проводилося вивчення фавни стоячої води.

Архівна секція під керуванням В. А. Фесенко провадила свою працю в місцевому Окрархіві та в заводських архівах, вивчаючи матеріали, які торкаються перших моментів заводського життя Луганщини.

Археологічна секція під керуванням С. А. Локтюшова провадила археологічні розвідки та розкопки в Луганській та сумежних округах. Перші провадилися в цілій низці пунктів в басейні середнього Донця. Тут були відкриті два городища пізнього типу. По дюнах знайдено де-кільки розвіяніх неолітичних стоянок. Розкопки велися*) в звязку з охороною пам'яток минулого, на сторожі чого пильно стоїть секція. На південній околиці Луганська під заселення були нарізані ділянки, на яких малося десять могил. В процесі застрайки площи п'ять могил було зруйновано, в звязку з чим археологічна секція примушена була їх розкопати, аби зберегти все, що в них поховано. Відчit про ці розкопки передано до Всеукраїнського Археологічного Комітету при У. А. Н. Секція має в своєму розпорядженні археологічний музей-кабінет.

2. Другою організацією, що виникла недавно і потроху провадить краєзнавчу роботу, є „Наукове т-во Донеччини“. З доповідів, заслуханих на зборах товариства, для краєзнавців мають інтерес такі:

М. Н. Гребенева.— „Флора Луганської округи“. С. Г. Грушевський.— „До характеристики окупації німцями України в 1918 р.“ (за матеріалами Луганського окружного архіву).

Членами наукового товариства вміщено в часопису „Радянська Школа“ такі статті: С. А. Локтюшов.— „Краєзнавство на Луганщині“, Н. І. Степанович.— „Донецький басейн“, В. А. Фесенко.— „До історії виникнення м. Луганська“.

3. При біологічній лабораторії Донецького Інституту Народної Освіти працює гурток педагогів - природни-

*) За кошт Соц. музею Донбаса.

ків, який провадить вивчення водної фавни, комах і рослинності околиць Луганська. Матеріали цього вивчення зберігаються в Соціальному Музеї Донбаса в Луганську.

С. Локтошов.

Одеська округа.

В серпні 1923 р. в м. Одесі засновано Одеську Комісію Краєзнавства при Українській Академії Наук, яка поставила своїм завданням всеобічне вивчення місцевого краю, його історії та старовини, його населення і природних продукційних сил. Комісія організувала працю по чотирьох секціях: 1) натулярних багатств краю, 2) археологічній, 3) соціально-історичній та 4) етнографо-лінгвістичній. Наслідки діяльності Комісії висвітлено в двох виданнях „Вістника Одеської Комісії Краєзнавства“ ч. 1 і 2—3 і говорять за широку інтенсивну працю за участю видатніших представників науки. За останні роки переведено такі праці в справі вивчення місцевих продукційних сил:

1. Список місцевостей, що повинні бути заповідниками природи.
2. Проф. Н. М. Лігнау.—Вивчення Одеської затоки в гідробіологічному відношенні.
3. Дослідження умов схожості сім'ян бур'янів з околиць Одеси—проф. Ф. М. Бородько.
4. Проф. Пастернацька, В. Ф.—Дослідження флори вапневих відслонень ґрунту в околицях Одеси.
5. Рослинність солонів побережжя Чорного моря — проф. Г. І. Потапенко.
6. Вивчення плавнів і покладів торфу в них — проф. Л. В. Кліментів.
7. Вивчення біологічних процесів в Одеських лиманах та на полях зрошення—проф. Я. Ю. Бардах.

8. Вивчення водоростів водоймищ Одеської округи — проф. Д. О. Свиренко.

9. Сортове вивчення культурних рослин причорноморського степу — проф. А. А. Сапегін.

10. Гідрологічні спостереження на Чорному морі між Одесою та Херсоном — проф. В. В. Лебедів.

11. Обслідування глин с. Парутине з боку керамічного виробництва — інж. Красників.

12. Вивчення корабльового шашля в Одеському порту — проф. С. М. Морін.

13. Геологічна структура Куяльницько-Хаджибейського Пересипу — проф. В. І. Крокос.

14. Одеські поля зрошення з погляду їх утилізації для сільського господарства — проф. Г. О. Потапенко.

15. Ґрунти Одещини — проф. В. І. Крокос.

16. Обслідування болгарських колоній степової України (Великий та Малий Буялик та інш.) з економічного та побутового боку, — т. Цвітко.

17. Обслідування річки Кодими з боку рослинності та господарських можливостей — т. Мітківський.

18. Обслідування економіки та побуту с. Дики Одеської окр. — т. Юрківський.

19. Вивчення фізико-хемічних властивостей Одеських лиманів — В. В. Лебедів.

20. Ґрунти і рослинність Тілігульського та Тузлівського Пересипу — т. Потапенко.

21. Вплив фізико-географічних умов Одещини на врожайність хлібів — тов. Танфільєв.

Тульчинська округа.

Тульчинське окружове краєзнавче товариство засновано в квітні місяці минулого року. До кінця року воно вже нараховувало до 30 членів і розгорнуло роботу. Силами Товариства закладено музей, який поки що займає невелике помешкання з трьох кімнат, але має незабаром поширитись. Ведеться колективна праця по зборенню матеріалів що до горожанської війни до збірника „Горожанська війна на Тульчинщині“. Поволі товариство налагоджує зв'язок з селами.

Чернігівщина.

Остєрське Наукове Товариство Краєзнавства засновано в липні 1924 року і веде працю по секціях: природничій, археологічній та етнографічній. Крім секцій Товариство має допомічні інституції, а саме: станції—метеорологічну, гідробіологічну, луків і лікарських рослин. За час свого існування Товариство перевело таку працю:

Природнича секція.—Зборання термінологічного матеріалу з різних галузей природознавства, популяризація справи охорони природи, фенологічні спостереження, обслідування льодовикових валунів біля Моровська, геологічні розвідки в с.с. Моровську та Рудні, обслідування болота „Видрі“; вперше встановлено на території Остєрщини присутність тирси (*Stipa, sp.*); виявлено присутність бобра в околицях Евминки.

Археологічна секція.—Переведено розкопки в Евминці та Бугайці (трипільська культура та неоліт); зроблені археологічні розвідки в Сувиді, Крехайі, Данівці, Вовчку, Моровську, Пархимові, Воденьках, Жукині, Острі та інш. місцевостях;

розкопано дві могили в Булахові; знято на план Старогородські вали.

Етнографічна секція.—Статистичне обслідування письменності населення половини Остєрського району від 8 до 50 років; обслідувана економіка с. Пархимова; зібрано 160 карток термінологічного матеріалу; зроблено малюнки віконного орнаменту в чотирьох селах; зібрано вишивки в с. Біликах та зразки старовинного вишивання в м. Острі; записані пісні, що співають в с. Старогородці.

Метеорологічна станція.—Окрім звичайних спостережень над температурою, тисненням повітря, опадами та ін. провадилися спостереження над розвитком сільсько-господарських культур в звязку з погодою, над грозами та градобоями, над скресом та замерзанням річок, над сніговим настилом і хуртовинами. Станція має зв'язок з Укрметом і Харківською Обсерваторією.

Гідробіологічна станція.—Провадить систематичні спостереження над температурою, прозорістю, швидкістю течії та рівнем води в річці Острі. Вивчення мікрофлори та мікрофавни р. Остра та ставка коло неї. Зібрана колекція риб і водяних полукрильців (*Hemiptera*) і макрофлори р. Остра. Організовано демонстративні акваріуми з водяними рослинами р. Остра.

Станція луків.—Мета станції — вивчення луків річок Десни та Остра. Зібрано гербарій луків Десни.

Станція лікарських рослин.—Складено гербарій лікарських рослин Остєрщини. Закладено в 1924 році досвідня грядка в 50 кв. м., де провадилася культура 25 головних лікарських рослин. Весною 1925 р. закладені плантації лікарських рослин на 1.500 кв. м.